FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT SIEGBERT ALBER

föredraget den 15 januari 1998 *

A — Inledning

1. De frågor som domstolen skall besvara i förevarande förenade mål har väckts i begäran om förhandsavgörande från Cour de cassation de Belgique med avseende på åtta olika fall. Domstolen skall avgöra om och i vilken utsträckning som artikel 7 i direktiv 79/7/EEG om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om social trygghet [1] ger möjlighet att tillfälligt bibehålla en skillnad i pensionsålder för män och kvinnor. Detta mål rör särskilt definitionen av begreppet "pensionsålder", vilken har samband med beräkningsmetoden.

2. Enligt den nationella lagstiftningen i fråga beräknas pensionen på olika sätt för män och kvinnor på grundval av en förmodad yrkeskarriär på 45 eller 40 år. Efter en faktisk yrkeskarriär på 40 år för kvinnor och 45 år för män kan vederbörande göra gällande rätt till full pension. Då den yrkeskarriär under vilken inbetalningar till pensionssystemet gjorts är kortare, beräknas pensionsbeloppet i fyrtiondelar eller fyrtiofemtedelar för varje yrkesverksamt år.

3. Parterna i de åtta målen vid den nationella domstolen är manliga käranden och Office national des pensions [2] (nedan kallat ONP). Kärandena anser att enligt principen om likabehandling skall pensionen som var och en av dem kräver beräknas på grundval av en fullständig yrkeskarriär som antas vara 40 år, ett antagande som enligt lagen utgör beräkningsgrund för pensionen för kvinnliga arbetstagare. ONP anser däremot att skillnaden i pensionsålder ännu inte har definitivt avskaffats och att pensionen för manliga arbetstagare skall fortsätta att beräknas baserad på en förmodad yrkeskarriär om 45 år.

4. Parterna i målen vid den nationella domstolen har i varje enskilt fall väckt talan vid behöriga arbetsdomstolar [3] som meddelade olika beslut i sak. Arbeidshof te Gent gav ONP rätt, medan Arbeidshof te Antwerpen och arbetsdomstolen i Liège biföll kärandenas yrkanden.

* Originalspråk: tyska.

1 — Rådets direktiv av den 19 december 1978 (EGT 1979, L 6, s. 24; svensk specialutgåva, område 5, volym 2, s. 111).

2 — Eller Rijksdienst voor Pensioenen.

3 — Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, i mål C-377/96; Arbeidshof te Antwerpen i målen C-378/96, C-379/96, C-380/96 och C-381/96; arbetsdomstolen i Liège i målen C-382/96, C-383/96 och C-384/96.

5. Den fråga som ledde till att Cour de cassation de Belgique framställde en begäran om förhandsavgörande har sitt upphov i en lag av den 20 juli 1990 (nedan kallad 1990 års lag), genom vilken flexibel pensionsålder för arbetstagare infördes och genom vilken arbetstagarnas pension anpassades till utvecklingen av den allmänna levnadsstandarden. [4] Denna lag gör det möjligt för alla manliga och kvinnliga arbetstagare att gå i pension vid 60 års ålder, vilket har givit upphov till den i målen omtvistade frågan huruvida skillnaden i pensionsålder genom detta har avskaffats på ett allmänt sätt.

6. Denna lag har vad gäller beräkningen av pensionsbeloppet behållit den regel som fastställdes i den kungliga kungörelsen nummer 50. [5] Den andel som beräknades för varje kalenderår (som vederbörande varit yrkesverksam) har vid beräknandet av pensionen som täljare värdet ett och som nämnare värdet 45 eller 40, beroende på om det rör sig om en man eller en kvinna.

7. Att denna metod för beräkningen av pensionsbeloppet bibehölls fick Arbeidsrechtbank te Antwerpen att framställa en begäran om förhandsavgörande till domstolen, [6] i vilken den frågade om tillämpningen av olika beräkningsmetoder var förenlig med artikel 4 i direktiv 79/7, efter det att skillnaden i pensionsålder utjämnats.

8. Domstolen uttalade följande i punkt 13 i domen i målet Van Cant:

"För det fall nationell lagstiftning avskaffar skillnaden i pensionsålder mellan manliga och kvinnliga arbetstagare, *vilket är en faktisk omständighet som den nationella domstolen har att bedöma*, kan artikel 7.1 a i ovannämnda direktiv 79/7 inte längre åberopas för att bibehålla en skillnad i fråga om den metod som används för att beräkna avgångspension som hade samband med denna skillnad i pensionsålder." [7]

9. Fast domstolen ansåg att frågan om avskaffandet av skillnaden i pensionsålder var en faktisk omständighet som den nationella domstolen hade att bedöma, utgick den enligt ordalydelsen i domslutet från uppfattningen att skillnaden i pensionsålder redan hade avskaffats genom de lagregler som var tillämpliga vid den tidpunkten.

10. Generaladvokaten utgick också från detta antagande då han i sitt förslag till avgörande skrev följande: "På sätt och vis inrättar de nya bestämmelserna likabehandling mellan män och kvinnor beträffande pensionsåldern, eftersom endast en lägre åldersgräns har fastställts ... ." [8]

4 — *Moniteur belge* av den 15 augusti 1990.

5 — Kunglig kungörelse av den 24 oktober 1967, *Moniteur belge* av den 27 oktober 1967, s. 11258.

6 — Se dom av den 1 juli 1993 i mål C-154/92, Van Cant (REG 1993, s. I-3811).

7 — Domen i målet Van Cant (ovan fotnot 6); min kursivering.

8 — Se generaladvokaten Darmons förslag till avgörande i målet Van Cant (ovan fotnot 6), (REG 1993, s. 3821) punkt 9.

11. Den hänvisning som domstolen gjorde till den nationella domstolens behörighet att bedöma avskaffandet av skillnaden i pensionsålder för manliga och kvinnliga arbetstagare, i egenskap av föregående faktisk omständighet, står i viss mån i strid med domslutet i domen, där denna reservation inte återfinns. Denna motsägelse har gett upphov till en olikartad rättstillämpning i Belgien. Ingen enhetlig ståndpunkt kan klarläggas rörande frågan huruvida skillnaden i pensionsålder för kvinnliga och manliga arbetstagare verkligen har avskaffats, vilket har lett till skillnader i metoden att beräkna pensionerna. De tvister som följt av detta, har givit upphov till målen vid den nationella domstolen.

12. Medan tvisterna var anhängiga vid den nationella domstolen, antog den belgiska lagstiftaren lagen av den 19 juni 1996 [9] om förklaring av 1990 års lag av den 20 juli 1990 (nedan kallad 1996 års lag). Artikel 2 i denna lag har följande lydelse:

"Med ordet 'avgångspension' avses, för tillämpningen av artiklarna 2.1, 2.2, 2.3 och 3.1, 3.2, 3.3, 3.5, 3.6, 3.7 i lagen av den 20 juli 1990 om införande av flexibel pensionsålder för arbetstagare, genom vilken arbetstagarnas pension anpassas till utvecklingen av den allmänna levnadsstandarden, den ersättningsinkomst som beviljas den förmånstagare som anses ha blivit oförmögen att arbeta på grund av ålder, vilket anses inträffa vid 65 års ålder vad avser manliga förmånstagare och vid 60 år vad avser kvinnliga förmånstagare."

13. Den nationella domstolen undrar huruvida denna definition och den konsekvens som är förknippad med denna vad gäller beräkningen av avgångspension, omfattas av undantagsbestämmelsen i artikel 7 i direktiv 79/7 och följaktligen överensstämmer med artikel 4 i detta direktiv.

14. Enligt artikel 4.1 i direktiv 79/7 innebär principen om likabehandling att "det inte skall förekomma någon som helst diskriminering på grund av kön, vare sig direkt eller indirekt ..., i synnerhet vad beträffar:

— ...

— ...

— beräkningen av förmåner ...".

9 — *Moniteur belge* av den 20 juli 1996, s. 19579.

15. Artikel 7 i direktivet medger undantag från denna princip. Det undantag som är tillämpligt i förevarande mål har följande ordalydelse enligt artikel 7.1 a:

"1. Detta direktiv skall inte hindra [...] medlemsstaterna att utesluta från dess tillämpningsområde

a) avgörandet av pensionsålder för att bevilja ålders- och avgångspension och de eventuella konsekvenserna härav för andra förmåner".

16. Den nationella domstolen har i åtta skrivelser begärt förhandsavgörande avseende samma frågor, vilka har följande lydelse:

"1) Skall artikel 7 i rådets direktiv 79/7/EEG av den 19 december 1978 tolkas på så sätt att medlemsstaterna enligt denna artikel har möjlighet att på olika sätt fastställa den ålder (beroende på kön) då män och kvinnor, vad gäller deras anspråk på avgångspension i egenskap av arbetstagare, skall anses vara arbetsoförmögna på grund av ålder och följaktligen kan beräkna pensionerna på olika sätt, på det sätt som har visats i detta beslut?

2) Skall denna artikel tolkas så, att den hindrar att män och kvinnor, som anses vara arbetsoförmögna på grund av ålder från 65 respektive 60 års ålder och som från denna ålder även förlorar rätten till socialförsäkringsförmåner, såsom arbetslöshetsförmåner, kan göra gällande en ovillkorlig rätt till pension från 60 års ålder, varvid pensionsbeloppet beräknas på ett annat sätt för män än för kvinnor?

3) Skall begreppet 'pensionsålder' (på franska 'l'âge de la pension de retraite' och på engelska 'pensionable age') i artikel 7 i rådets direktiv 79/7/EEG av den 19 december 1978 tolkas så, att det åsyftar den ålder då ålderspension kan beviljas, eller rör det sig om den ålder då arbetstagaren enligt de nationella kriterier som är tillämpliga anses vara arbetsoförmögen på grund av ålder och har en ersättningsinkomst som utesluter andra socialförsäkringsförmåner som betecknas som ersättningsinkomster?

Kan detta begrepp tolkas så, att det omfattar de två definitioner som givits ovan?"

17. Bland parterna i målen vid den nationella domstolen har ONP och kassationssvaran-

den i mål C-380/96 samt den belgiska regeringen och kommissionen deltagit i förfarandet vid domstolen. Jag skall nedan granska de grunder som åberopats av de parter som deltagit i förfarandet.

B — Bedömning

18. Kassationssvaranden i mål C-380/96, som deltog i det skriftliga förfarandet vid domstolen, anser att den belgiska lagstiftaren genom 1990 års lag har gett kvinnor och män möjlighet att i samma utsträckning erhålla avgångspension från 60 års ålder. I de villkor som gäller för beviljandet görs inga skillnader beroende på mottagarens kön. Kvinnor och män kan göra gällande en ovillkorlig rätt till pension vid samma tidpunkt. Följaktligen finns det inte någon anledning att tillämpa en annan beräkningsmetod.

19. Övriga parter, nämligen ONP, den belgiska regeringen och kommissionen hävdar en annan ståndpunkt. De gör i huvudsak gällande samma åsikt, som kan sammanfattas med att den belgiska lagstiftaren, genom att anta 1990 års lag, i själva verket inte ännu har avskaffat skillnaden i pensionsålder för kvinnor och män, trots att lagen i fråga har inrättat en flexibel ålder för erhållandet av avgångspension. Denna ståndpunkt bekräftas av 1996 års lag. Den belgiska lagstiftaren kan därför fortsätta att åberopa undantagsbestämmelsen i artikel 7.1 a i direktiv 79/7. Det följer också härav att det är berättigat att tillämpa olika beräkningsmetoder för avgångspensionen beroende på kön.

20. Det är ostridigt att de belgiska pensionsreglerna baserades på olika pensionsåldrar för män och kvinnor enligt den kungliga kungörelsen nummer 50 av den 24 oktober 1967. Enligt bestämmelserna i denna kungörelse, fastställdes pensionsåldern till 65 år för män och till 60 år för kvinnor. Lagstiftaren utgick från principen att män skulle anses ha fullgjort en fullständig yrkeskarriär efter 45 år och kvinnor efter 40 år. Det är dessa parametrar som har bibehållits för beräkningen av pensionen, så att de år under vilka män gjort faktiska inbetalningar till pensionssystemet beräknades såsom fyrtiofemtedelar, medan de yrkesverksamma år som gett upphov till inbetalningar till pensionssystemet för kvinnor beräknades som fyrtiondelar. En lika lång yrkesverksamhet under vilken inbetalningar till pensionssystemet gjorts kan alltså ge upphov till en högre pension för en kvinna än för en man, fastän alla andra omständigheter är desamma.

21. Detta rigida system med skillnad i pensionsålder beroende på kön ändrades genom 1990 års lag. I domen i målet Van Cant ansåg domstolen rörande denna lag att principen om likabehandling mellan kvinnor och män inte tillåter att en skillnad på grund av kön

bibehålls i beräkningsmetoden för pensioner, då manliga och kvinnliga arbetstagare kan gå i pension vid samma ålder. [10]

Då pensionsåldern är densamma för kvinnor och för män skall därför samma beräkningsmetod tillämpas. Skillnader i pensionsbeloppen, som följer av tillämpningen av olika beräkningsmetoder, är därför inte längre tillåtna, även om de (ekonomiskt sett) är mindre viktiga och inte större än de skillnader i pensionsbeloppen som beror på att olika pensionsåldrar behålls, vilket artikel 7 tillfälligt fortfarande tillåter.

Detta förklarade generaladvokaten i målet Van Cant i följande ordalag: "Det kan hävdas att det är paradoxalt, till och med chockerande, att ifrågasätta de framsteg som skett genom lagstiftning, när direktivet skulle tillåta mer omfattande diskriminering förutsatt att denna faller inom ramen för undantaget i artikel 7." [11]

Det är viktigt att granska ändamålet med och karaktären av 1990 års lag mot bakgrund av 1996 års lag för att kunna bedöma om förstnämnda lag överensstämmer med gemenskapsrätten.

22. Ur formell synvinkel skall utgångspunkten vara principen om flexibel pensionsålder, vilket rubriken till 1990 års lag visar. [12] Enligt artikel 2.1 i denna lag består flexibiliteten i att avgångspensionen betalas från och med den första dagen i den månad som följer efter den månad som vederbörande ingav ansökan och tidigast den första dagen i den månad då vederbörande fyller 60 år.

23. Frågan är därför om pensionsåldern genom denna regel, som av allt att döma är enhetlig, också har likriktats till 60 år i materiellt hänseende. I det avseendet skall det även beaktas att enligt artikel 3.1 andra stycket, precis som i den kungliga kungörelsen nummer 50, är de beräkningsmetoder för avgångspensionerna som berörda parter kan göra gällande fortfarande olika för kvinnor och män och grundas på en förmodad karriär på 45 eller 40 år.

24. Jämfört med de tidigare reglerna är nyheten för männens del att de kan — vilket de kunde redan tidigare — erhålla en tidigarelagd pension utan en minskning på 5 procent av pensionsbeloppet för varje år som pensionen tidigareläggs. De potentiella förluster som kan följa av en tidigareläggning av pensionen är alltså klart lägre enligt 1990 års

10 — Se ovan fotnot 6.

11 — Generaladvokaten Darmons förslag till avgörande i målet Van Cant (ovan fotnot 6), punkt 23.

12 — Lag om flexibel pensionsålder för arbetstagare och om anpassning av arbetstagarnas pension till utvecklingen av den allmänna levnadsstandarden.

lag än vad som var fallet enligt de tidigare reglerna. [13]

25. För kvinnor har 1990 års lag infört nyheten att de kan fortsätta sin yrkesverksamhet om de fortfarande är yrkesverksamma vid 60 års ålder och därigenom öka antalet yrkesverksamma år med hänsyn till sin framtida pension. För det fall att en kvinna som uppnått denna ålder inte längre innehar någon anställning och hon eventuellt erhåller ersättningsförmåner från andra grenar av socialförsäkringen, [14] måste det anses som att hon har uppnått den lagstadgade pensionsåldern och att hon endast kan erhålla avgångspension.

26. De ekonomiska konsekvenser som hänger samman med de olika möjligheterna till pensionering visar tydligt att det inte är möjligt att avskaffa skillnaden i pensionsålder för kvinnor och män utan att ändra den ekonomiska balans som finns. I domstolens rättspraxis har detta villkor för avskaffandet av skillnader i pensionsålder ständigt erkänts. [15] Det är ostridigt att den belgiska lagstiftaren inte drog denna viktiga slutsats då 1990 års lag antogs.

27. Det råder ingen tvekan om att det, även efter 1990 års lag, fortfarande finns skillnader mellan kvinnor och män vad gäller möjligheterna att gå i pension och beräkningen av pensionerna. Det är därför nödvändigt att fundera över vad som skall förstås med begreppet "pensionsålder" — vilket för övrigt är vad den nationella domstolen uttryckligen vill veta enligt den tredje frågan — för att kunna bedöma huruvida det skall anses att pensionsåldern är densamma efter antagandet av 1990 års lag eller om skillnaden i pensionsålder kvarstår.

28. Det skulle kunna tänkas att man med pensionsålder avser den tidpunkt från vilken det teoretiskt sett är möjligt att erhålla avgångspension. Detta vida begrepp skulle göra det svårt att fastställa pensionsåldern till en bestämd ålder, i den utsträckning som det till exempel är möjligt att tillämpa regler om förtidspension. Begreppet "pensionsålder" skulle därför få ett lika varierande innehåll som de pensioneringsmöjligheter som föreskrivs genom 1990 års lag.

29. De överväganden som följer nedan talar mot detta synsätt. För det första skulle en sådan vid tolkning av begreppet "pensionsålder" ge upphov till en mycket stor rättsosäkerhet. Det är skälet till att pensionsåldern vanligtvis definieras i lag, i likhet med hur den belgiska lagstiftaren förfarit i 1996 års lag. Den enda fråga som kan uppstå är huruvida den lagstadgade definitionen är förenlig

13 — För den händelse att en man begär att få erhålla pension vid 60 års ålder, skulle pensionsbeloppet på sin höjd kunna minskas med fem fyrtiofemtedelar jämfört med full pension, medan han hade varit tvungen att räkna med ett bortfall motsvarande fem gånger fem procent enligt de tidigare reglerna.

14 — Till exempel förmåner vid sjukdom, invaliditet eller arbetslöshet.

15 — Dom av den 7 juli 1992 i mål C-9/91, Equal Opportunities Commission (REG 1992, s. I-4297), punkt 15, och av den 30 mars 1993 i mål C-328/91, Thomas m. fl. (REG 1993, s. I-1247), punkterna 9 och 12, och av den 11 augusti 1995 i mål C-92/94, Graham m. fl. (REG 1995, s. I-2521), punkt 12, och av den 19 oktober 1995 i mål C-137/94, Richardson (REG 1995, s. I-3407), punkt 19.

med begreppet "pensionsålder" som i gemenskapsrätten finns i direktiv 79/7.

30. Domstolen har redan haft tillfälle att ta ställning till begreppet "pensionsålder" inom ramen för tolkningen av artikel 7.1 i direktiv 79/7. I domen i målet Equal Opportunities Commission, [16] uttalade domstolen rörande ordalydelsen i undantaget, som hänvisar till "avgörandet av pensionsålder för att bevilja ålders- och avgångspension", att det står klart att den avser "den tidpunkt från och med vilken pensionerna kan utbetalas". [17] I samma dom har domstolen för övrigt klargjort följande: "En tolkning av artikel 7.1 i direktivet som begränsar betydelsen av undantaget i artikel 7.1 a till att omfatta möjligheten för medlemsstaterna att föreskriva att *rätten till pension inte uppstår vid samma tidpunkt för kvinnor och män* och att utesluta diskriminering med avseende på de perioder då inbetalningar till pensionssystemet sker, skulle leda till en ekonomisk obalans i pensionssystemet." [18]

31. Fastän det ovan citerade uttalandet hade ett annat syfte, kan det i det aktuella målet konstateras att "pensionsåldern" utgör den tidpunkt från och med vilken rätten till pension uppstår, enligt ifrågavarande bestämmelse.

16 — Se ovan fotnot 15.

17 — Se domen i målet Equal Opportunities Commission (ovan fotnot 15), punkt 13.

18 — Domen i målet Equal Opportunities Commission (ovan fotnot 15), punkt 17; min kursivering.

32. Kommissionen har på goda grunder betonat att den nationella lagstiftaren har möjlighet att besluta att det i princip måste röra sig om rätten till *full* pension. På det sättet undgår man kriterierna för att definiera begreppet "pensionsålder", vilket utgör en osäkerhetsfaktor vid fastställandet av en bestämd tidpunkt.

33. Den samtidiga tillämpningen av dessa kriterier gör det möjligt att med "pensionsålder" enligt bestämmelsen i fråga avse den tidpunkt då principiellt sett rätten till full avgångspension uppstår, om övriga materiella villkor är uppfyllda. Detta begrepp påverkar inte de undantag som föreskrivs i de olika rättsreglerna, som förtidspension eller möjligheten att eventuellt förbli yrkesverksam efter att ha uppnått åldern i fråga, och inte heller äventyras fastställandet av en regelmässig pensionsålder.

34. Den gemenskapsrättsliga ramen kompletteras av de nya belgiska reglerna, i den version som följer av 1996 års lag. Artikel 2 i denna lag utgår från presumtionen att en person inte längre är arbetsförmögen efter en viss tidpunkt på grund av vederbörandes "ålder". Denne beviljas en "avgångspension" såsom ersättningsinkomst. Enligt den rättsliga presumtionen infaller denna tidpunkt vid olika ålder för manliga och kvinnliga arbetstagare, nämligen vid 65 respektive 60 års ålder, genom att en fullständig karriär om 45 eller 40 år används som beräkningsgrund.

35. I den mån som den sålunda definierade pensionsåldern håller sig inom gränserna för det begrepp som använts i artikel 7.1 i direktivet, är det enligt gemenskapsrätten inte möjligt att ifrågasätta den nationella definitionen av pensionsåldern.

36. Det bör dock i detta sammanhang framhållas att, även efter det att 1990 års lag antogs, skillnaden i pensionsålder för kvinnor och män har bibehållits, vilket har klargjorts och bekräftats genom 1996 års lag.

37. Detta konstaterande aktualiserar ytterligare en fråga avseende gemenskapsrätten, nämligen huruvida bevarandet av skillnaden i pensionsålder, vilket på förhand anses vara berättigat enligt artikel 7.1 a i direktivet, är tillåtet med tanke på de konsekvenser som följer därav vad gäller beräkningen av pensioner, även efter det att ändring skett av det ursprungliga rättsläget.

38. Titeln, första övervägandet och de grundläggande bestämmelserna i direktivet visar att det syftar till ett *successivt* genomförande av principen om likabehandling. Särskilt artikel 7.2 [19] och artikel 8.2 andra stycket [20] visar att de skäl som motiverade de undantagsbestämmelser som åsyftas i artikel 7.1 i direktivet mycket väl kan fortsätta att föreligga, men att undantagen ändå inte kan behållas utan en omprövning.

39. Domstolen har i domen i målet Bramhill [21] redan tagit ställning till de möjligheter och de begränsningar som finns för att en medlemsstat skall kunna fortsätta att åberopa undantagsbestämmelserna i artikel 7.1 i direktiv 79/7. I denna dom uttalade domstolen följande: "En tolkning av direktivet ... som skulle leda till att en medlemsstat inte längre kan ... stödja sig på undantaget i denna bestämmelse, för den händelse att den vidtar en åtgärd som, ... har till effekt att minska omfattningen av en särbehandling på grund av kön, skulle vara oförenlig med detta ändamål och skulle kunna äventyra genomförandet av ovannämnda princip." [22]

40. Generaladvokaten som föredrog sitt förslag till avgörande i detta mål betonade också att ett begrepp, som får till effekt att alla framsteg hindras, strider mot ändamålet med ett successivt genomförande av likabehandling, och att mycket talar för att det skulle främja status quo. [23]

19 — Denna bestämmelse har följande lydelse: "Medlemsstaterna skall med jämna mellanrum följa upp frågor som undantagits enligt punkt 1 för att kunna avgöra, mot bakgrunden av den sociala utvecklingen på detta område, huruvida det är berättigat att bibehålla undantagen i fråga."

20 — Denna bestämmelse har följande lydelse: "De skall underrätta kommissionen om orsakerna till att de behållit befintliga bestämmelser i de frågor som behandlas i artikel 7.1 och om möjligheterna att ta upp dem till förnyad behandling vid en senare tidpunkt."

21 — Dom av den 7 juli 1994 i mål C-420/92 (REG 1994, s. I-3191).

22 — Se domen i målet Bramhill (ovan fotnot 21), punkt 21.

23 — Se generaladvokaten Carl Otto Lenz' förslag till avgörande av den 14 april 1994 i målet Bramhill (ovan fotnot 21) (REG 1994, s. I-3191, särskilt s. I-3200), punkt 28.

41. Genom att stödja sig på förarbetena till 1990 års lag har den nationella domstolen klargjort att den belgiska lagstiftningen i fråga har två ändamål. Å ena sidan vill den påverka arbetsmarknaden genom att stödja sysselsättningen. Å andra sidan — och denna aspekt har understrukits — hade den belgiska lagstiftaren för avsikt att försöka minska skillnaderna i behandlingen av kvinnor och män. Följaktligen kunde inte bara männen enligt 1990 års lag gå i pension redan vid 60 års ålder utan att drabbas av en minskning med 5 procent av pensionsbeloppet för varje år som pensioneringen tidigarelades före 65 års ålder, utan dessutom fick yrkesverksamma kvinnor möjlighet att fortsätta att arbeta efter 60 års ålder, vilket ger rätt till ökad pension.

42. 1990 års lag visar sig alltså vara *ett steg* på vägen mot likabehandling av kvinnor och män vad gäller rätten till pension. För att vara uttömmande skall jag påpeka att *andra steg* av lagstiftande natur under tiden har tagits i den belgiska rättsordningen. Den belgiska regeringen har beskrivit den senaste utvecklingen. Genom en ramlag av den 26 juli 1996 har grundvalen för ytterligare förändringar lagts. [24] Verkställighetsföreskrifter till lagen har införts genom antagandet av den kungliga kungörelsen av den 23 december 1996 [25], som föreskriver att från och med den 1 juli 1997 skall pensionsåldern för kvinnor successivt höjas till 65 år till slutet av en övergångsperiod på 13 år. Denna successiva anpassning åtföljs av en förändring i beräkningsgrunden, som inte längre skall vara fyrtiondelar utan fyrtiofemtedelar. En enhetlig pensionsålder fastställd till 65 år skall alltså uppnås år 2009. I den kungliga kungörelsen föreskrivs dessutom motsvarande anpassningar inom andra delar av socialförsäkringssystemet.

43. 1990 års lag ingår således i en utveckling där man successivt övergår från att ha olika pensionsåldrar för kvinnor och män till en slutlig harmonisering av pensionsåldern. Så länge som denna process pågår kan den nationella lagstiftaren fortsätta att åberopa undantagsbestämmelsen i artikel 7.1 i direktiv 79/7 för att rättfärdiga en skillnad i pensionsålder.

44. Bevarandet av skillnaden i pensionsålder medför olika beräkningsmetoder för pensionsförmåner. Undantagsbestämmelsen i artikel 7.1 a i direktivet behandlar uttryckligen förvisso endast avgörandet av pensionsålder, å ena sidan, och de eventuella konsekvenserna härav för *andra förmåner*, å andra sidan. Hur som helst utgör förekomsten av skillnader i beräkningsmetod en nödvändig konsekvens av det sätt på vilket pensionsåldern har fastställts.

45. I likhet med slutsatserna i domen i målet Equal Opportunities Commission, [26] kan det fastställas att det inte är möjligt att bevara en skillnad i pensionsåldern för kvinnor och män utan att ändra den ekonomiska balans som finns, om inte skillnaden vad gäller

24 — *Moniteur belge* av den 1 augusti 1996.

25 — *Moniteur belge* av den 17 januari 1997.

26 — Se ovan fotnot 15.

beräkningsmetoden för förmånen också bibehålls, [27] särskilt som beräkningsmetoden för pensionerna i detta fall är beroende av de perioder då inbetalningar till pensionssystemet skett. Det skall också påpekas att det tillfälliga bibehållandet av olika pensionsåldrar för kvinnor och män i enlighet med direktiv 79/7 även rättfärdigar förekomsten av olika beräkningsmetoder för pensionerna.

C — Förslag till avgörande

46. Med hänsyn till det ovan anförda, föreslår jag att domstolen skall besvara tolkningsfrågorna enligt följande:

1) Artikel 7.1 a i rådets direktiv 79/7/EEG av den 19 december 1978 om successivt genomförande av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om social trygghet skall tolkas på så sätt att medlemsstaterna enligt denna artikel tillfälligt har möjlighet att på olika sätt fastställa den ålder (beroende på kön) då kvinnor och män, vad gäller deras anspråk på avgångspension i egenskap av arbetstagare, skall anses vara arbetsoförmögna på grund av ålder, om och i den mån som en lagändring som införts under tiden generellt sett utgör ett steg på vägen mot likabehandling av kvinnor och män inom området för social trygghet.

2) Artikel 7.1 a skall tolkas så, att den tillåter att män och kvinnor, som anses vara arbetsoförmögna från 65 respektive 60 års ålder på grund av ålder och som från denna ålder även förlorar rätten till socialförsäkringsförmåner, såsom arbetslöshetsförmåner, från 60 års ålder kan göra gällande en ovillkorlig rätt till pension, varvid pensionsbeloppet beräknas på ett annat sätt för män än för

27 — Se i detta hänseende, i fråga om särbehandling vad gäller *perioder av inbetalning till pensionssystemet*, domen i målet Equal Opportunities Commission (ovan fotnot 15), punkterna 16 och 17. Domstolen har beaktat såväl skyldigheten att göra inbetalningar till pensionssystemet som beräkningen av pensionerna (jämför punkt 13 i domen).

kvinnor, beroende på den arbetsoförmåga som antas föreligga på grund av ålder.

3) Begreppet "pensionsålder" i den mening som avses i denna bestämmelse skall tolkas så, att det åsyftar den tidpunkt då full ålderspension i princip kan beviljas, varvid den nationella lagstiftaren har möjlighet att fastställa "pensionsåldern" till den ålder då arbetstagaren med tillämpning av nationella kriterier anses vara arbetsoförmögen på grund av ålder och erhåller en ersättningsinkomst som utesluter andra socialförsäkringsförmåner som betecknas som ersättningsinkomster.